

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים ג' ע"א

בגמ', והנותר וכו' ביום אתה אוכל ואי אתה שורפו בלילה וכו'.

א]. המקור חיים (בפתיחה לסימן תל"א) והגינת ורדים לפמ"ג (כלל כ"ג) כתבו דאין נשים חייבות במצות שריפת נותר, כיון דמצוותו ביום ולא בלילה, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. וכן דייק השער המלך (הלכות פסולי המוקדשין פי"ט ה"ה) מספר 'החינוך' שלא כתב על מצוות שריפת הנותר שנוהגת בזכרים ובנקבות, ומשמע שנשים פטורות. ומקשה השער המלך, דאולי רק דין התחלת החיוב של שריפת הנותר מתחיל ביום, אך אחרי שמתחייב בשריפה, כל זמן שלא שרף חייב לשרוף אפילו בלילות שלאחר מכן, וכמו שמצינו גבי מילה שלא בזמנה שו"א שנוהגת גם בלילה ע"ש. ועוד הקשה, דמהגמ' במכות דף י"ד ע"ב משמע שמצות שריפה הוא לאו הניתק לעשה, והיינו שהוא תיקון ללאו ד"לא תותירו", "ובאש תשרף" הוי תיקונו של הלאו, וכיון שהם מזהירות על הלאו, ממילא הם מזהירות גם על העשה. והאור שמח (הלכות טומאת צרעת פי"א ה"ו) כתב, דלפי הראשונים דסוברים שטעם שאשה פטורה ממ"ע שהז"ג משום דמשועבדת היא לבעלה, א"כ כל מ"ע שאפשר לקיימן ע"י שליח נשים חייבות אפי' שהיא שהז"ג. וכיון דמצות שריפת נותר יכול לקיימה ע"י שליח, לכן נשים חייבות בזה.

*

בגמ': לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו, שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו וכו'.

ב]. הגרע"א בגליון הש"ס, מציין לעיי' במדרש רבה ריש פרשת אמור. שם מובאים בדיוק דברי הגמ' כמו בסוגין רק בשמות אחרים. אך כנראה כוונת הגרע"א להמשך דברי המדרש, שגם בעת שהתורה צריכה להזכיר דבר מגונה, מתחילים עם לשון נקיה ורק לאחר מכן עוברים לדבר מגונה, ומביא המדרש ראיה מהחיות שאסורות באכילה, שהתורה מזכירה תחילה את סימן הכשרות שלהם, ורק לאחר מכן את סימן הטומאה, אף שהתורה היתה צריכה להזכיר רק את סימן הטומאה שהוא הסיבה שאסור לאכול את אותה החיה. וז"ל המדרש (ויקרא רבה פר' כ"ו, אות א'): "אמר רבי יודן בן מנשה אף כשבא לפתוח להם בסימני בהמה טמאה לא פתח אלא בטהרה (ויקרא י"א) את הגמל כי לא מפרס פרסה הוא אין כתיב כאן, אלא כי מעלה גרה וגו' את השפן כי לא מפרס פרסה הוא אינו אומר, אלא כי מעלה גרה וגו', וכן הארנבת וכן החזיר", ע"כ.

פסחים ג' ע"ב

בגמ' חד אמר הגיעני כפול וחד אמר כזנב הלטה, בדקו אחריו וכו'.

ג]. החיד"א בספרו פתח עינים (יומא ל"ט. ד"ה הצנועין מושכין ידיהם), מקשה מכמה מקומות שמבואר שהיה ברכה בלחם הפנים, והיו הכהנים אוכלין ושבעין ויש שאוכלין ומותירין. ומביא בשם הטורי זהב, דהמעשה בסוג' היה לאחר זמן שמעון הצדיק, שאחזה הקלקלה ולא היה נשאר די לכל הכהנים, ולכך היו הכהנים הצנועים מושכים ידיהם, כי לא היה סעודה המספקת לכל אחד ואחד עיי"ש.

*

בגמ' חד אמר מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה. וחד אמר מפני מה בוצרין בטהרה ומוסקין בטומאה. אמר, מובטח אני בזה שמורה הוראה בישראל.

ומשמע לכאורה, דזה שדיבר בלשון נקיה ואמר "ואין מוסקין בטהרה", הוא המשובח שיהיה מורה הוראה בישראל, וכ"כ רבינו חננאל.

ד]. אמנם בחי' הר"ן (ד"ה מובטח אני) מפרש בשם התוס', דזה שאמר "ומוסקין בטומאה" הוא המשובח שיהיה מורה הוראה, דנקט בלשון קצרה, וכפי משמעות הגמ' לעיל שעדיף לשון קצרה מאשר לשון נקיה, ורק כששני הלשונות שווים אז נוקטים בלשון הנקיה. והר"ן דוחה פירוש זה, ועי' במאירי שדחה לשון זו בגמ'. ה]. בשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' ע"ח) נשאל למה באמת פירושו של הר"ן בשם התוס' אינו מתקבל, והלא לשון קצרה הוא אכן הדרך הראויה ללימוד התורה, ועלינו לשבח הנוקט בלשון זו.

ומשיב התשב"ץ: "תשובה יפה שאלת והרבה תירוצים נאמרו בזה [וכו'], אבל שמעתי מאבא מארי ז"ל שאמר בשם הרבנית אשת הרב ר' יוסף בר' יוחנן אבי הרב ר' מתת' זקנו של הרב ר' יוחנן [לוריא] שבדורינו⁶, כי הטעם ששבח אל האומר מפני מה אין מוסקין בטהרה לפי שדבר

⁶ באחד המהדורות ציינו שהכוונה לרבי יוחנן לוריא ה'משיבת נפש', אך אין זה נראה, והפשוט בהם שלפי רושמי רשימות, רבי יוחנן לוריא היה בן ד' שנים בעת הסתלקות התשב"ץ. וגם אינו מובן למה אין מזכיר את שם אביו רבי אהרן שהיה מפורסם. בפרק התולדות בהקדמת 'משיבת נפש' מציינים לעוד גדול שקדם בכמה שנים למשיבת נפש, שנשא את אותו שם רבי יוחנן לוריא מברעסלאו ומציינים לכמה תשובות אליו מתרוה"ד ומהרי"ו, ואולי הכוונה אליו.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

בלשון נקייה אף על פי שהאריך בלשונו, ומה שאמרו לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה זהו הרב לתלמיד **כדי שלא ישתבש בלשון ארוכה**, אבל התלמיד השואל מהרב לשון נקיה עדיף, ולא בעי לשון קצרה, שהרי הרב לבו רחב ולא יתבלבל בלשון ארוכה, ותירץ יפה הוא זה.⁷
עוד מתרץ התשב"ץ שלשון קצרה עדיף כשאני מביאה לטעות, אך הכא הלשון "ומוסקין בטומאה" מביאה לטעות, שבכיוול נוהגים בדווקא למסוק בטומאה, וזה אינו אלא שלא מקפידים שהכלי יהיה טהור בדווקא, ועי' במאירי שכתב כע"ז.

ו. אמנם ראה בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ל ח"ג סי' קנ"ו) ביאור ארוך בסוגיין, והוא דוחה את תירוצי "הרבני ממתשב"ץ", ומוכיח שהשואל היה הלל שיש לדייק בלשונו גם אם הוא תלמיד – כי רק מחמת ענוותנותו ישב כתלמיד – עיי"ש שמקיים פי' הר"ן בשם התוס', שהמשובח דהבא היה זה שנקט לשון קצרה. ושנה השואל ומשיב דבריו "ובדרך אגב אעיר" אף במהדו"ר ח"ג סי' ו' עיי"ש.

*

בגמ' בדקו בתריה ואשכחוהו דארמאה הוא, וקטלוהו. שלחו ליה לרבי יהודה בן בתירא שלם לך רבי יהודה בן בתירא, דאת בנציבין ומצודתך פרוסה בירושלים.
בטעם הדבר שהרגו את הנכרי נאמרו כמה ביאורים:

ז. הגר"י אסאד (יהודה יעלה או"ח סי' נ"ה) מבאר, שהנכרי נהרג על איסור אבר מן החי, שהוא מז' מצוות שנתחייבו בהן בני נח. דא"י בחולין (דף ל"ג). דאליבא דר' אחא ב"ר יעקב בני מעיים אסורים באכילה לבן נח משום אבר מן החי [דכיון דמחבור לוושט, הוי כמו אבר מן החי, עי' ברש"י, ובתוס' לקמן דף ק"ד, וברא"ש]. וקרנן פסח צריך לצלותו על כרעיו וקרבינו, וקיי"ל דטעם כעיקר דאורייתא לגבי בן נח (עי' חת"ס יו"ד סו"ס י"ט), וא"כ טעם בני מעיים, נכנסים בצליה בכל הבשר, ולא שייך לשער טעם זה בשיעורים, ולומר שנתבטל, דלא ניתנו שיעורים אלא לישראל הלכה למשה מסיני, ובן נח חייב בכל שהוא, ולכן נהרג נכרי זה.

ח. המנחת חינוך (מצוה י"ד) מבאר, וכע"ז כ' הקובץ שיעורים (ח"א, פסחים, אות ו') שהנכרי נהרג משום עוון גזל, שהוא אחד מז' מצוות שנתחייבו בהם בני נח, ואפילו גזלו פחות משהו פרוטה (רמב"ם פ"ט מה' מלכים ה"ט). המנ"ח סובר – שהנכרי גזל את הקדש, והוא ע"פ שי' רש"י (ב"ק י"ב): שקדשים קלים אחר שחיטה נחשבים לממון גבוה, ואף חלק הבעלים שייך לגבוה, אלא שהוא **אוכל** משולחן גבוה, אך אין לו כלל זכות בזה מלבד האכילה, והנכרי שאכל מקרבן הפסח, גזל את ממון גבוה. והקוב"ש סובר – שהנכרי גזל את בני חברתו, שצירפוהו לחבורתם על דעת שהוא ישראל.

ט. הנצי"ב ב"מרומי שדה" (ד"ה מאליא) מבאר, דהנכרי נהרג על כך שנכנס לביהמ"ק בטומאה, וכדמצינו בסנהדרין (דף פ"א). שכן שעשה את העבודה בטומאה, אין מביאין אותו לבי"ד, אלא פרחי כהונה מוציאין אותו ומפצעין את מוחו בגזירין, וה"ה נכרי זה שנכנס לביהמ"ק בטומאה.

י. בספר מעיל שמואל⁷ (פסחים, ד"ה אתה יושב בנציבין) כותב כך: הר"ר נתן זלמן הלוי ספיר ז"ל, יליד ירושלים ובנו של בעל "אבן ספיר", מספר לנו בלבנון [שנתון תורני] שנה ח' תרל"ב: וזה לא מכבר חפרו הבונים בהר הבית וימצאו אבן אחת גדולה ג' על ג' אמות, ועליה חקוק בכתב ולשון יוונית עתיקה **מפה והלאה לא תדרוך כף רגל איש נכרי ואשר לא ישמע אל הפקודה הזאת עונו ישא דמו בראשו**. ונתברר שאבן זאת נחקקה ע"פ ציוויו של הורדוס המלך.

נמצאנו למדים, שנכרי שנכנס לפנים ממחיצתו, היו הורגים אותו. ומשום כך, את אותו ארמאה הרגו, כיון שנכנס לעזרה בעת הקרבת קרבן הפסח, ואף שבאמת לא היה חיובו מדין נכנס בטומאה אל המקדש, אלא מדין אחר, של מורד במלכות, אחר שהוראה זו, שנחקקה על האבן, הייתה מהורדוס, ומסתבר שגם העונש נגזר ע"י, מטעם חוקי המלכות, ולכן אי' שקטלוהו סתם, ולא הביאו לבי"ד להרגו, כי היה זה הריגה מדין המלכות, ע"כ.

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בדפים הבאים בשם אומרים בל"נ: rabinoviz@gmail.com

הערות: **הערות הרב צבי הלוי טאפפער**: בתוס' מה הראיה מאחי יוסף שהיו רבים לענין הסכנה לצאת יחידי בלילה, עי' ב'חזקוני' (בראשית מ"ד, ג): "הבקר אור והאנשים שלחו, אעפ"י שרוב לוקחי תבואה דרכם לקום מחצי הלילה לא שלחם עד הבוקר **שהיה ירא שמה יארגו האיש** שישלח לרדוף אחריהם לחפש כליהם כי עדיין אין בני אדם מצויין בדרכים".

*

הערות הרב זכריה הרצוג: לתוס' הבדיקה שמא יבוא לאכול, ויש לציין לשי' מהר"ם חלאווה ועוד שהביטול משוי לחמץ כעפרא בעלמא, וכעת אין כאן יותר חמץ **אלא עפר**. אף שזה עדיין שלו, וכדין כופת שאור שייחדה לשיבה בטלה (פסחים מה: ע"ש). וביותר חידש בעל המכתם (רבינו דוד מנרבונה דף ו: ד"ה אמר "רבא") שמן התורה מותר **באכילה** שהרי אינו עוד חמץ אלא עפר.

*

הערות הרב אבא פינקלשטיין: בתחילת ביצה שאלנו אי חצי שיעור אסור מן התורה למאי נ"מ כזית או ככותבת הא לאו הניתק לעשה הוא ובכל אופן אסור ובכל אופן אינו לוקה? ומבאר הצ"ח שאם מצא יו"ט אחרון של חג יותר מכזית וכפות ממכותבת שאינו יכול לבאר עד אחרי החג ושוב אין ניתק לעשה, שם המחלוקת. אבל אם איתא שאינו חייב אחרי הבדיקה והתורה לא ניתנה למלאכי השרת, א"כ אין לחייבו, והדרא קושיא לדוכתא.
ה"ה: בפשטות י"ל, שעד שמצא אמרינו לא ניתנה תורה וכו', אך אחרי שמצא לכו"ע יתחייב עליו אם לא יבארנו, וכן מבואר בבית יוסף שצינו לעיל ע"ש.

⁷ חיבור הג"ר שמואל אהרן יודלביץ זצ"ל ר"מ בישיבת עץ חיים בירושלים, חתן הג"ר אריה לוי זצ"ל, בנו הוא המגיד הנודע רבי שבתי יודלביץ זצ"ל. בתספר תולדותיו "מעילוי של שמואל" מסופר, שהיות והיה יתום צעיר מאב ומאם, אומץ ע"י הג"ר אריה לוי זצ"ל ודר בביתו במשך ארבע שנים, לאחמ"כ הציע לו רבי אריה לוי לשאת את בתו הגדולה, והבחור כלל לא הבחין שיש בת בבית, וביקש להיפגש עמה כדין עד שיראנה.